

Konec literarne krčme.

Spisal Ivan Cankar.

Ob Radeckega cesti, blizu mitnice, je stala ponižna krčma, ki so jo lani podrli. Meni je bila ljuba, kakor so človeku ljubi vsi kraji, ki ga spominjajo na mladost; in kakor so meni še posebno ljubi vsi kraji, ki me spominjajo na enega najplemenitejših, po duhu in srcu najvišjih ljudi, kar sem jih poznal, na Ketteja.

Pred petnajstimi leti sva zahajala s Kettejem skoraj vsak večer v tisto krčmo. Takrat so jo imeli v najemu Likarjevi, stregla nama je rdeča Pavla. Krčmar je sedel v kotu, fes je imel na glavi in dremal je; še dremaje je pripovedoval o turških vojskah.

Grenki časi so bili; zdaj jih obseva sladka luč mladosti, v spominu ni več grenkobe. Ali takrat je bilo težko, težko. Ketteja so bili iz ljubljanske gimnazije sramotno izgnali; njemu ne v sramoto. Kakor v zraku je bilo njegovo življenje. Študiral je veliko, toda nemirno, brez vsakega načrta in vsenavzkriž. Bral je, karkoli je dobil; če je bila slovnica, se je začel učiti jezika in ni vprašal, kaj bi s tistim znanjem; tako se je učil madjarščine, turščine; pravil je tudi, da bo bral Hafisa v izvirniku. Najmanj se je ukvarjal s študijem za preskušnjo, ki jo je pozneje delal in napravil v Novem mestu. Kar je bilo s šolo v kakršnikoli zvezi, je iz vsega srca sovražil; vzroka je imel dovolj.

Stanovala sva skupno v Vodmatu. Hodil je poučevat Franzotove otroke v Šiško. Takrat, ko se živ krst ni zmenil zanj, ko je bil osamljen in pozabljen, ga je gospa Franzotova dolgo časa varovala najhujše sile. Poučeval ni veliko, ker so ga otroci imeli preveč radi in je tudi sam bil med njimi kakor vesel otrok.

V krčmi sva snovala imenitne načrte o odrešenju iz vseh nadlog. Pričela sva poleg verzov pisati še prozo. Najprej podlistke za „Slovenca“, ali pravzaprav za Kalana, ki ni plačeval po vrstah in kolonah, temveč po sili in potrebi. Ketteju pa se je zazdelo, da bi tako delovanje nikoli ne doneslo ne veliko blaga in ne veliko časti, zato je z ogromno gesto zasnoval delo, ki se ga je tudi čisto resnobno lotil. Nameraval je napisati vso zgodovino slovenskega naroda v obliki romana. Začel je s kraljem Matjažem in sam ta uvod je že obsegal blizu trideset konceptnih pol, ko se je nestalnemu pesniku zazehalo. Bog vedi, kam se je izgubil ta rokopolis. Nato je pisal

vaške idile. Troje jih je nekoč bral na Drenikovem vrhu, ob zborovanju dijaške „Zadruga“. Natisnjene niso bile nikjer, ali prav dobro se še spominjam, da so bile vredne Kettejevega imena.

Ob tistem času je tudi bilo, ko sva se obadva začela ukvarjati z dramatikom. Kette je tudi v drami nameraval opevati kralja Matjaža, jaz pa sem mislil na kmečke punte; on ni dovršil niti enega akta, jaz tudi ne. Za tolažbo sva začela dramatizirati „Rokovnjače“; na zelo preprost način — on se je lotil prvega akta, jaz pa drugega. Začel je takole: „Gozd. Noč. Luna. Polonca sedi na veji. —“ Ne vem, čemu jo je bil posadil na vejo, le toliko se spominjam, da je govorila v kvinarijih, ki jih je šlo najmanj po pet na en sam stavek. Jaz sem v svojem drugem delu povrsti moril in ubijal, Kette pa je tožil, da zanj nič ne ostane. Iz vseh skrbi in nadlog se je od jutra do večera smejal humor.

Pred mrakom sva se izprehajala po ljubljanskem polju, ki je bilo najljubši izprehod tudi Murnu in Župančiču. Tam ni bilo nič hudih misli; srce je bilo svobodno in lahko pod širokim nebom. Polje je prepevalo; najbolj razločno je Murn slišal njegovo pesem in najlepše ji je odpeval.

Ko se je zvečerilo, sva se napotila v krčmo in sva posedela časih pozno v noč. Kette je srebal vino v kratkih, naglih požirkih, kakor srebljejo kavo stare ženice. Ko sem bil lani poslednjikrat v tisti krčmi, sem sedel za mizo, kjer sva ponavadi sedela. Čisto razločno sem videl njegov obraz, slišal njegov glas. Nemirno in živo je bilo vse — oči, košati brki, roke in život. Vzel je s stene gitaro in je z mehkim, prijetnim baritonom zapel o starčku. Prišle so lepe sanje; misel je odgrinjala zagrinjalo prihodnosti in je gledala samo svetlobo. Nikjer ni bilo strahu pred smrtjo, ne pred popotništvom brez doma.

Leta 1898. sem se odpeljal na Dunaj in nisem Ketteja nikoli več videl, ne njega in ne Murna. V krčmo ob mitnici so zahajali drugi gostje. Zdaj je ni več — ne krčme, ne Ketteja, ne Murna; pokošeno vse; življenje, visoke sanje, upanje v prihodnost; ostal je samo še spomin, in še ta ni vesel.

Pred dvema letoma je bila desetletnica Kettejeve smrti, letos je Murnove. Mi imamo toliko opraviti s hrvaškimi jubileji, da se ne utegnemo spominjati svojih najboljših ljudi, ne v veselju in ne v žalosti.

